

Ekonomická geografie

Definice a zaměření

- ekonomická geografie

= zabývá se ekonomickými aktivitami a vztahy odehrávajícími se v (časo)prostoru

– ekonomické aspekty jsou i v řadě dalších geografických subdisciplín

- soustředí se na popis a vysvětlení

– produkčních (výrobních) aktivit: hmotné výrobky i nehmotné služby

– spotřeby

– výměny (především formou obchodu)

Dílčí témata ekonomické geografie

- procesy a formy produkce, jejich prostorové zakotvení, výrobní řetězce
 - různé lokalizační faktory: suroviny, pracovní síla, trhy, dopravní infrastruktura atd.
- otázky ekonomického rozvoje a způsobů jeho měření / hodnocení
 - možné indikátory: HDP, kvalita života, hrubé národní štěstí atd.
- procesy a formy spotřeby, včetně obchodu a pohybu komodit
 - výrobek často bývá složen z komponent vyráběných v různých částech světa
 - řetězce komodit (commodity chains), propojení dodavatelů a odběratelů

THE WORLD ON A PLANE

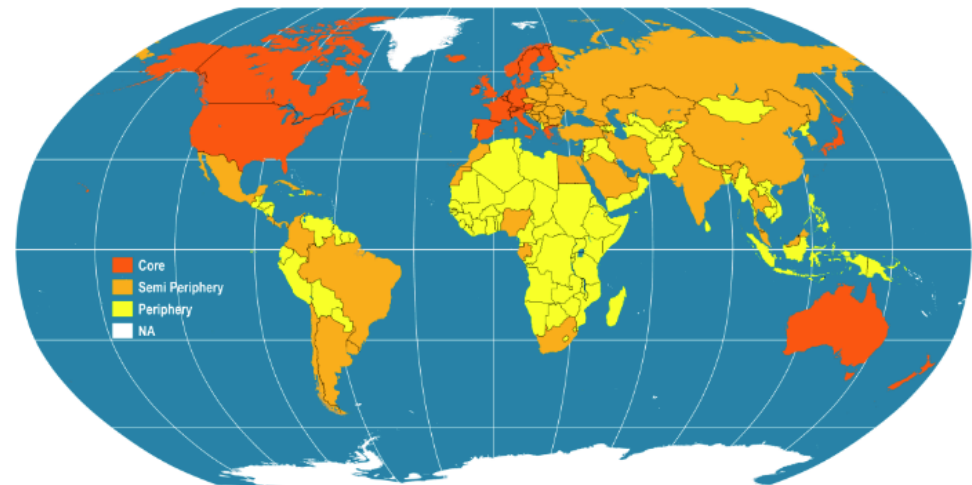
Boeing is synonymous with American-made jets, but to build the new 787 it's getting a world of help.

COMPONENT SOURCES

Japanese firms: **35%**
Boeing: **35%**
Vought/Alenia: **26%**
Other: **4%**

Core / Periphery Division of the World

Dílčí témata ekonomické geografie

- různé formy ekonomické regulace a koordinace
 - podpora přímých zahraničních investic, regionální politiky atd.
- formy a místa investic
 - nová mezinárodní dělba práce (role rozvojových a rozvinutých zemí)
 - regionální specializace
- charakteristiky trhu práce
 - prostorová dělba práce: umožňuje ekonomickou diferenciaci regionů a lokalizaci různých ekonomických aktivit, různé typy práce/produkce jsou vykonávány na různých místech

Formální a neformální ekonomika

Módy produkce

■ mód produkce

- způsob, jakým lidská společnost organizuje své produkční aktivity a tím i formuje navazující socio-ekonomický život
- odlišují se od sebe faktory produkce/výrobními prostředky (např. půda, kapitál, pracovní síla), výrobními silami (např. dopravní prostředky, strojní vybavení) a strukturou sociálních formací (různý poměr sociálních skupin, např. „white and blue collars“)

- 1) prostá existence
- 2) otrokářství
- 3) feudalismus
- 4) kapitalismus
- 5) socialismus

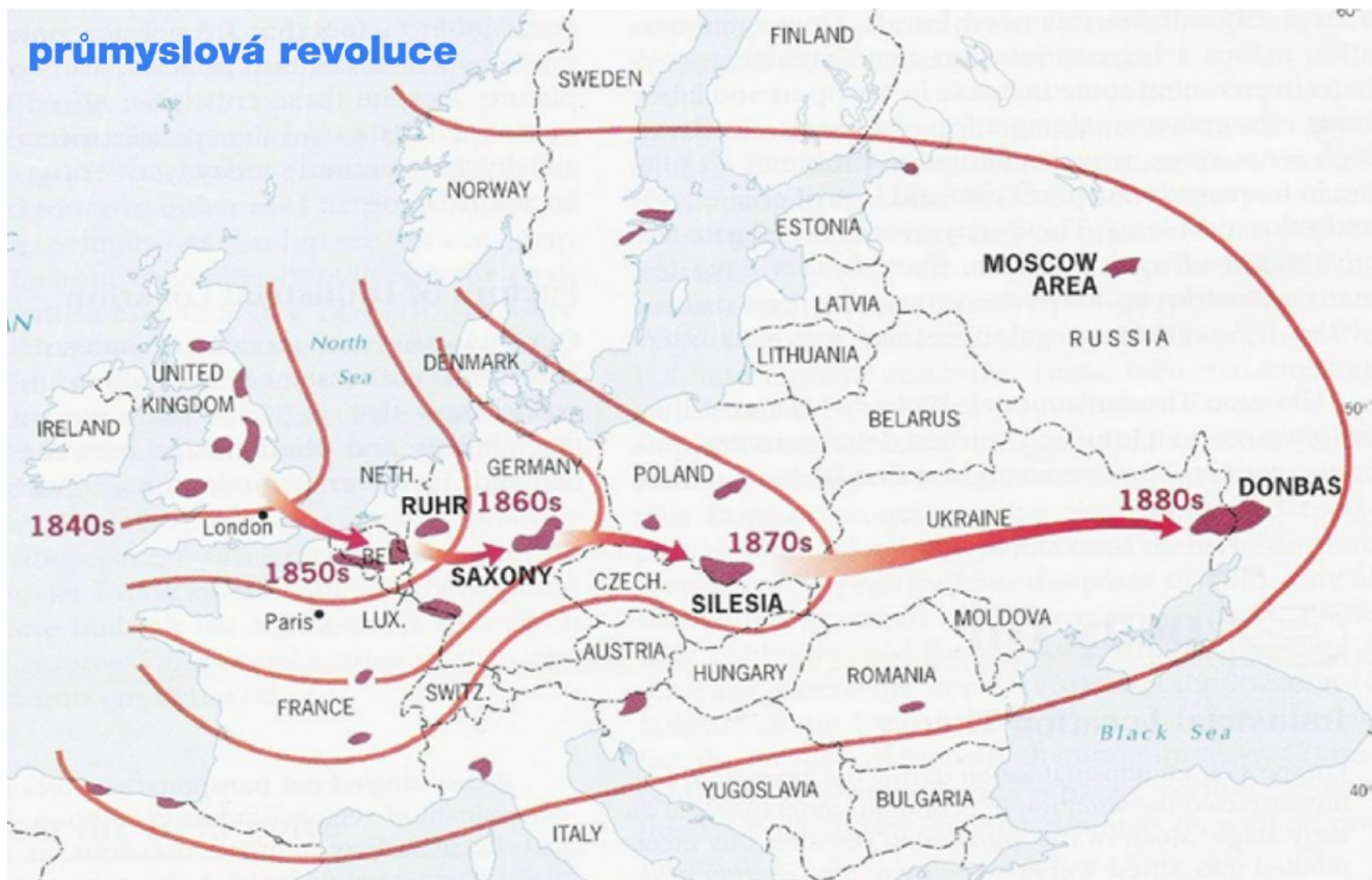
Módy produkce

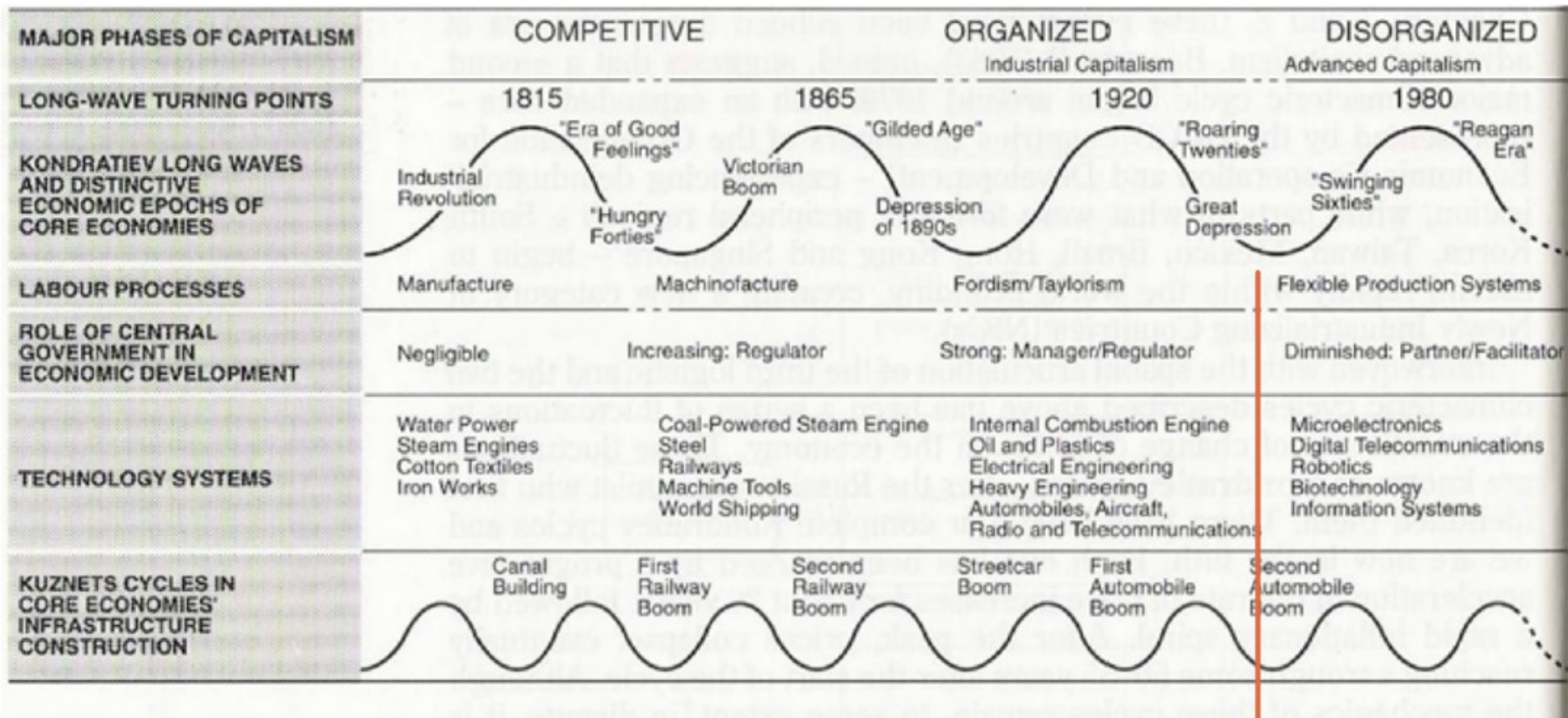
- v jednotlivých částech světa různé vývojové cesty
 - západní Evropa: prostá existence – otrokářství – feudalismus – kapitalismus
 - Rusko: prostá existence – otrokářství – feudalismus – socialismus
 - USA: prostá existence – kapitalismus

Vývoj kapitalismu

- různé módy produkce vytvářejí rozdílná prostorová uspořádání
 - feudalismus: relativně soběstačná panství x kapitalismus: specializace regionů, obchod
- průmyslová revoluce
 - období prudkých technologických změn ve výrobě, dopravě a využívání zdrojů (stroje v továrnách, uhlí a elektřina atd.)
 - změny v organizaci práce, prostorovém uspořádání obyvatelstva a specializace regionů
- vývojové fáze
 - soutěživý kapitalismus: cca 1700 až 1900, soupeření malých rodinných firem
 - organizovaný kapitalismus: 1. polovina 20. století, změna měřítko a více regulace
 - pokročilý kapitalismus: 2. polovina 20. století, přesun od průmyslu ke službám
 - neorganizovaný kapitalismus: konec 20. století, slabé vztahy firmy a vlády, MNCs

průmyslová revoluce

fordismus

postfordismus

Fordismus a postfordismus

■ fordismus

- masová výroba a masová spotřeba
- výrobní pásy, resp. pásová výroba; „vědecký“ styl řízení výroby (tzv. taylorismus)
- snaha snížit náklady a lidské zásahy, naopak zvýšit produktivitu
- platová konvergence
- sektorová regionální specializace

■ postfordismus

- řízen požadavky trhu, resp. zákazníků = diferencovaná spotřeba, využití big data
- reakce na spotřební preference s minimální prodlevou
- platová divergence
- regionalizace pracovní síly

Proměny světových ekonomik

- pokles zaměstnanosti v průmyslu = deindustrializace
 - pozitivní deindustrializace: průmyslu se zvyšuje produktivita, uvolněná pracovní síla se přesouvá do služeb
 - negativní deindustrializace: úpadek odvětví, lidé se stávají nezaměstnanými
 - netýká se progresivních průmyslových odvětví (farmacie, jaderná energetika atd.)
 - nejvíce zasáhlo regiony a ekonomiky s fordistickým způsobem výroby
 - často i úpadek provázaných odvětví, vznik třídy „nezaměstnatelných lidí“
- nárůst zaměstnanosti ve službách = terciarizace
 - podpořeno rozvojem průmyslu a obchodem (služby pro podniky)
 - větší vliv spotřebitelských služeb v každodenním životě lidí
 - nárůst veřejného sektoru v souvislosti s veřejnými politikami (sociální, zdravotní, ...)

Proměny světových ekonomik

- polarizace mezi kvalifikovanou a nekvalifikovanou pracovní silou
 - obecně pokles dělnických profesí a nárůst nedělnických profesí, ALE:
 - „white collars“: vrcholní manažeři vs. rutinní administrativní pracovníci
 - „blue collars“: vývojáři strojů vs. rutinní obsluha strojů
- flexibilní pracovní trh
 - brazilianizace práce = práce smluvně vázaná k určitému projektu
 - práce na částečný úvazek

Prostorově nerovnoměrný rozvoj

- ekonomický systém se vyvíjí z prostorového hlediska nerovnoměrně
- 4 provázané základní faktory podmiňující rozvoj (Paul Samuelson)
 - obyvatelstvo: věková struktura, fáze demografického přechodu
 - přírodní zdroje: (ne)dostatek, politické či kulturní bariéry využívání
 - kapitál: chudoba, nízká úroveň vkladů, omezení pro zahraniční investice
 - technologie: inovační schopnosti, schopnost uplatnit importované technologie
- důvody nerovnoměrného vývoje
 - hustota
 - vzdálenost
 - rozdělení

Rozvoj a „hustota“

- typickým rysem ekonomických aktivit je prostorová koncentrace
- vznikají ekonomické aglomerace, mají aglomerační výhody:
 - urbanizační výhody (koncentrace ve městech a urbanizovaných regionech): lidi, firmy i aktivity využívají velké městské trhy a infrastrukturu
 - lokalizační výhody (firmy z podobného či stejného odvětví na jednom místě): využívání nabídky specificky kvalifikované pracovní síly, specifických služeb a sdílení inovací
- vazba: urbanizace – ekonomická úroveň

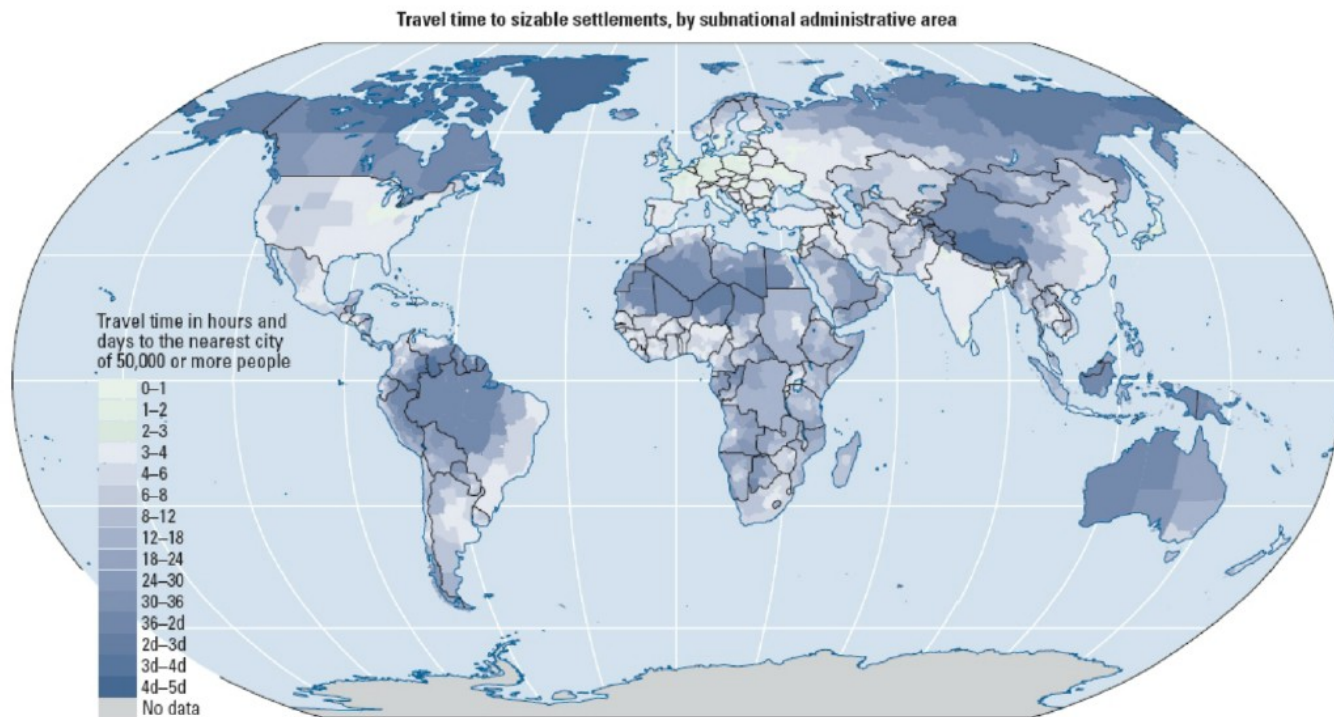
Rozvoj a „hustota“

- typologie ekonomických aglomerací

- 1) shluky pracovně intenzivních řemeslných aktivit (např. módní a oděvní průmysl), město Boulder ve státě Colorado v USA
- 2) shluky designově / vývojově intenzivních aktivit (vysoká kvalita), keramika a obuv v Emilia-Romagna v Itálii či obráběcí stroje v Bádensku-Würtembersku v Německu
- 3) shluky vysokých technologií (VVI, kvalifikovaná síla), Silicon Valley v USA
- 4) hub-and-spoke shluky flexibilní výroby (velká firma a její subdodavatelé), Boeing v Seattlu v USA či Škoda Auto v Mladé Boleslavi
- 5) satelitní shluky výroby (externě vlastněné výrobní závody), výrobní zóny na JV Číny
- 6) shluky služeb pro podniky (v městských jádrech metropolí), Docklands v Londýně
- 7) veřejným sektorem ukotvené shluky (důsledek veřejné investice), technologický park Sophia Antipolis ve Francii

Rozvoj a „vzdálenost“

- koncept ekonomické vzdálenosti
 - vzdálenost k trhům, zdrojům či inovacím
 - vzdálenost jako ukazatel možnosti toků zboží, služeb, surovin, informací a pracovní síly

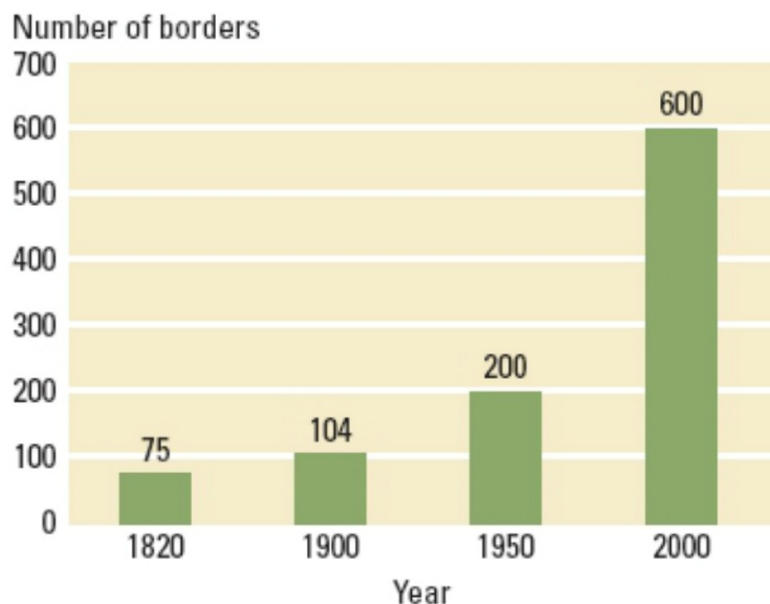

Rozvoj a „rozdělení“

- hranice (bariéry) vs. integrace

- různých hranic v čase přibývá, hranice znamenají pro obchod a ekonomiku bariéry

- negativní vliv hranic se snaží překonat globální / nadnárodní ekonomická uskupení (Evropská unie, ASEAN, Svaz Ruska a Běloruska atd.)

Faktory podoby regionální ekonomiky

1) lokalizace firem

- vliv na (ne)zaměstnanost a výši průměrných peněžních příjmů v regionu
- stabilizace obyvatelstva v regionu (zejména v případě služeb)
- důležitá je sektorová příslušnost firem (stagnující či progresivní odvětví)

2) intenzita vnitroregionálních vazeb

- vazby mezi jednotlivými podniky a institucemi v regionu
- přispívá k multiplikačnímu efektu (může působit kladně i záporně)

3) organizační forma firem

- úzce spojena s velikostí firmy a mírou její autonomie (ředitelství vs. pobočka)
- málo výhodné jsou pouze pobočky velkých firem

Faktory podoby regionální ekonomiky

4) demografická situace

- vývoj počtu obyvatel (přirozená měna i migrace) a věková struktura
- poměr emigrace a imigrace

5) hospodářská politika státu

- na regiony dopadá monetární (zvýhodňování úrokových sazeb pro malé a střední podniky) i fiskální (meziregionální přerozdělování státního rozpočtu) politika státu
- různé regionální a sektorové politiky (např. otázka těžby či útlumu uhlí)
- příkladem může být i protekcionismus

Jak měřit (ekonomický) rozvoj?

- rozvoj (development)

- velmi komplexní slovo, často chápán rozvoj jako růst, vazba na modernitu/modernizaci
- výrazně eurocentrické slovo (dělení světa na rozvinuté a rozvojové země)

- trvale udržitelný rozvoj (sustainable development)

- v souvislosti s globálním zatížením životního prostředí
- ale též odmítnutí normalizace a standardizace, tj. respekt vůči kulturní diverzitě, lokálním a regionálním tradicím, tradičnímu způsobu života

- ne pouze ekonomický rozvoj, ale komplexní socio-ekonomický rozvoj

- dilema mezi ekonomickou efektivitou a sociální rovností
- u řady odvětví ani není možné akcentovat pouze ekonomický rozvoj (zdravotnictví atd.)

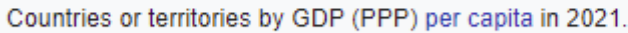
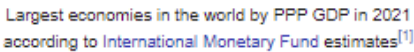
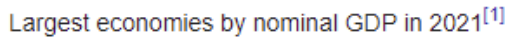

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Jak měřit (ekonomický) rozvoj?

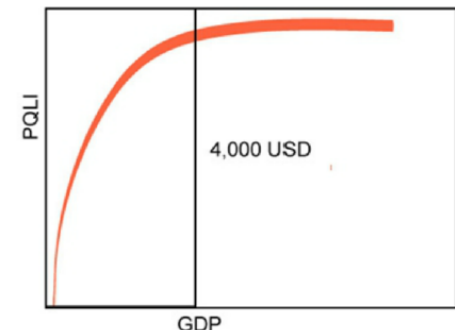
- HDP = hrubý domácí produkt (GDP = gross domestic products)
 - nejčastěji používaný ukazatel
 - peněžní hodnota zboží a služeb vytvořených za dané období na určitém území
 - pro komparaci mezi státy a regiony nepříliš vhodný ukazatel (odlišné definice, dostupnost údajů, nepostihuje veškeré aktivity)
- PPP = parita kupní síly (purchasing power parity)
 - počet jednotek národní měny, za který lze koupit stejné množství výrobků a služeb na výchozím vnitrostátním trhu
 - Světová banka má společné měřítko založené na americkém dolaru
 - snaha zohlednit rozdíly v cenové hladině mezi státy
- přepočet na obyvatele a změny v % (meziroční)

Jak měřit (ekonomický) rozvoj?

- alternativní: indikátor tzv. sociálního bohatství (social welfare indicator)
 - nejednotná definice
 - sledování příjmu na osobu, úroveň vyššího vzdělání, průměrná nezaměstnanost, ekonomická aktivita, rasová rovnoprávnost, úroveň demokracie, technologické změny, zdraví a blahobyt,
- index fyzické kvality života (physical quality of life index, PQLI)
 - základní gramotnost, kojenecká úmrtnost, naděje dožití ve věku jednoho roku
- nulový ekonomický růst (zero economic growth)
 - růst se zastaví, měnit se bude struktura

rozvoj vs. růst

Prostorová organizace světové ekonomiky

- globální ekonomické regiony (2 až 3 kategorie)

1) jádrové regiony (core regions)

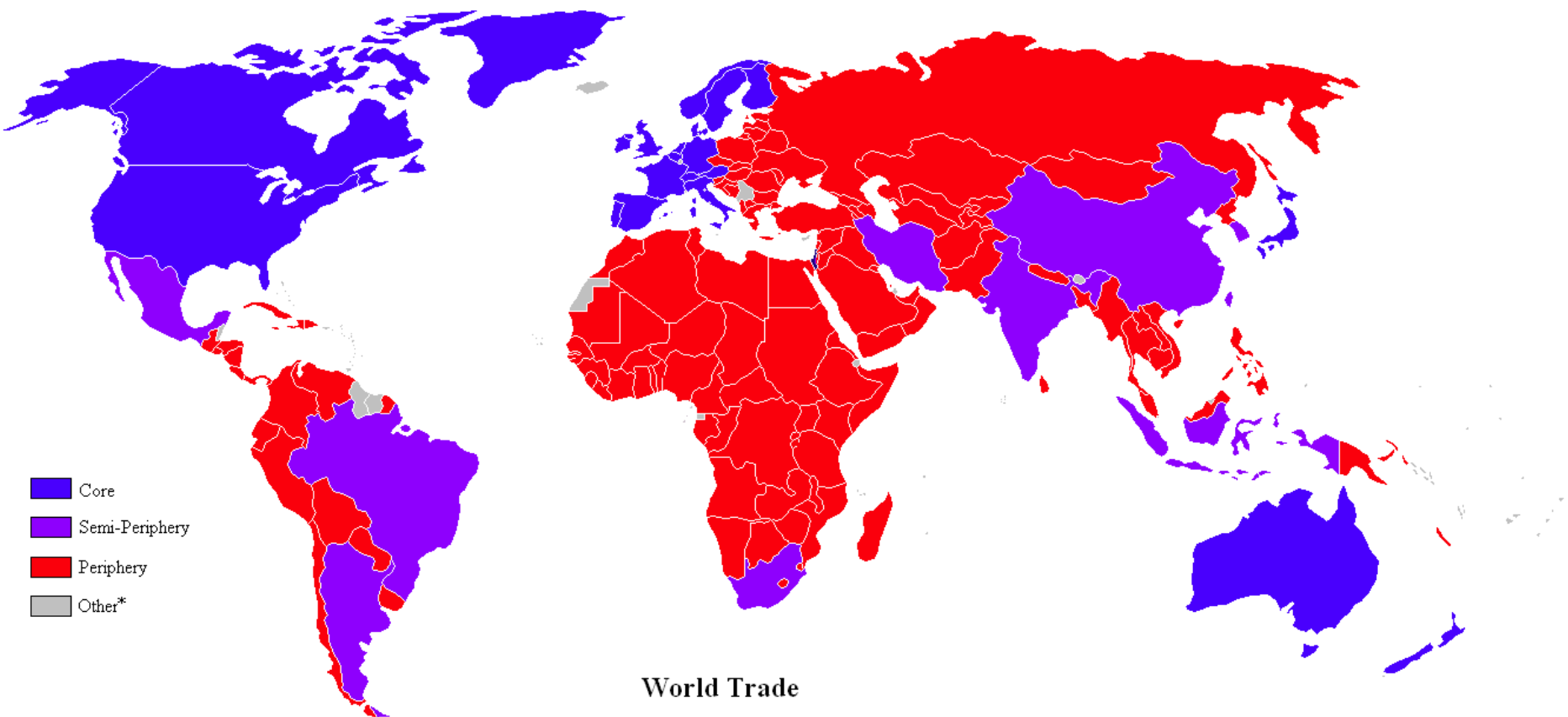
- dominantní role ve světovém obchodu
- bohaté státy s tržními ekonomikami založenými na průmyslové a terciární produkci
- silní exportéři i importéři, zdroje technologických inovací
- mezinárodní investice se pohybují z těchto států do jiných zemí

2) periferní regiony (peripheral regions)

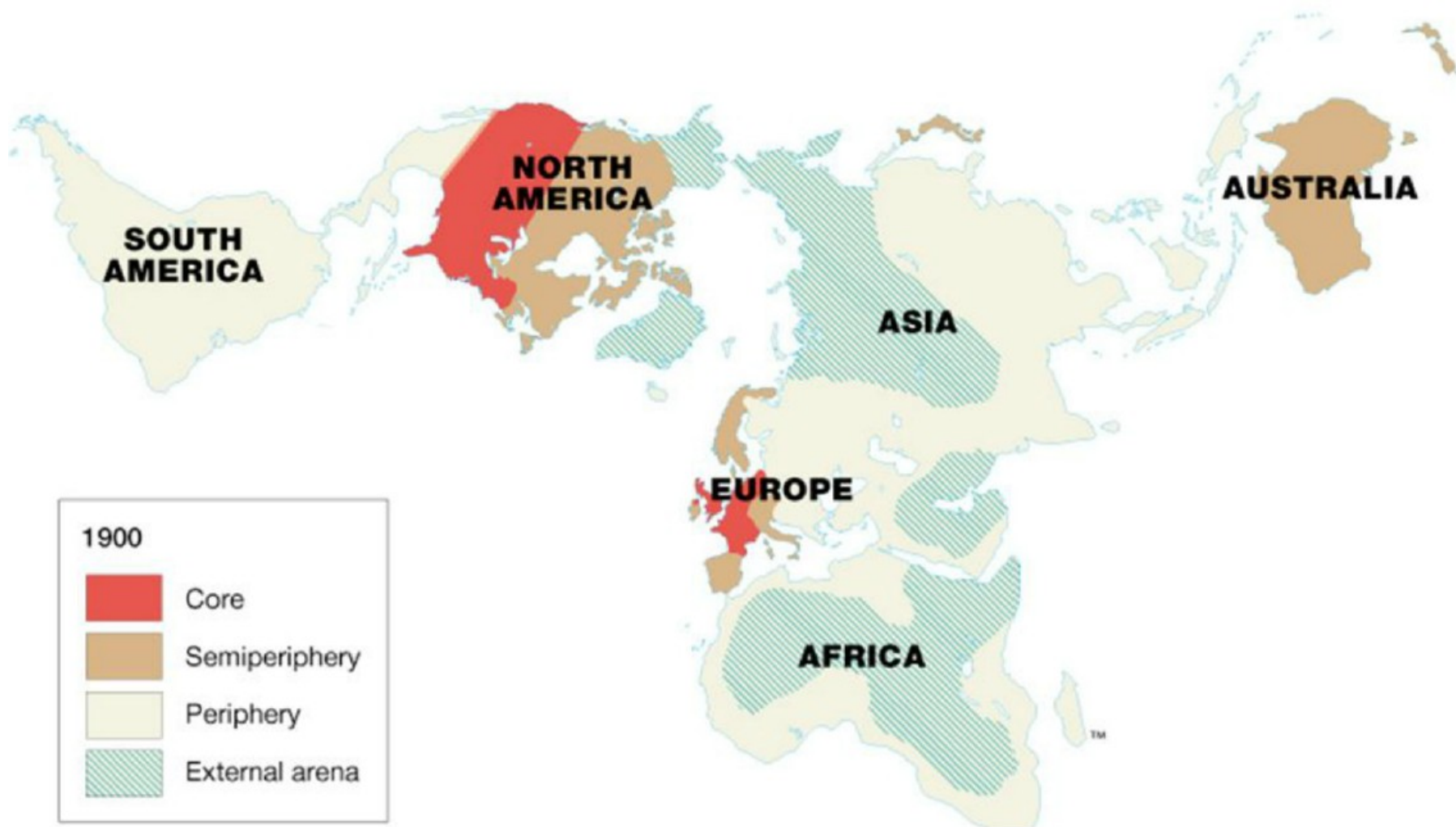
- sekundární / pasivní role ve světovém obchodu, ne vždy tržní hospodářství
- vnější závislost na centru jako zdroji kapitálu, dovozu a cíli vybraného exportu

3) semi-periferní regiony (semi-peripheral regions)

- přechodný typ

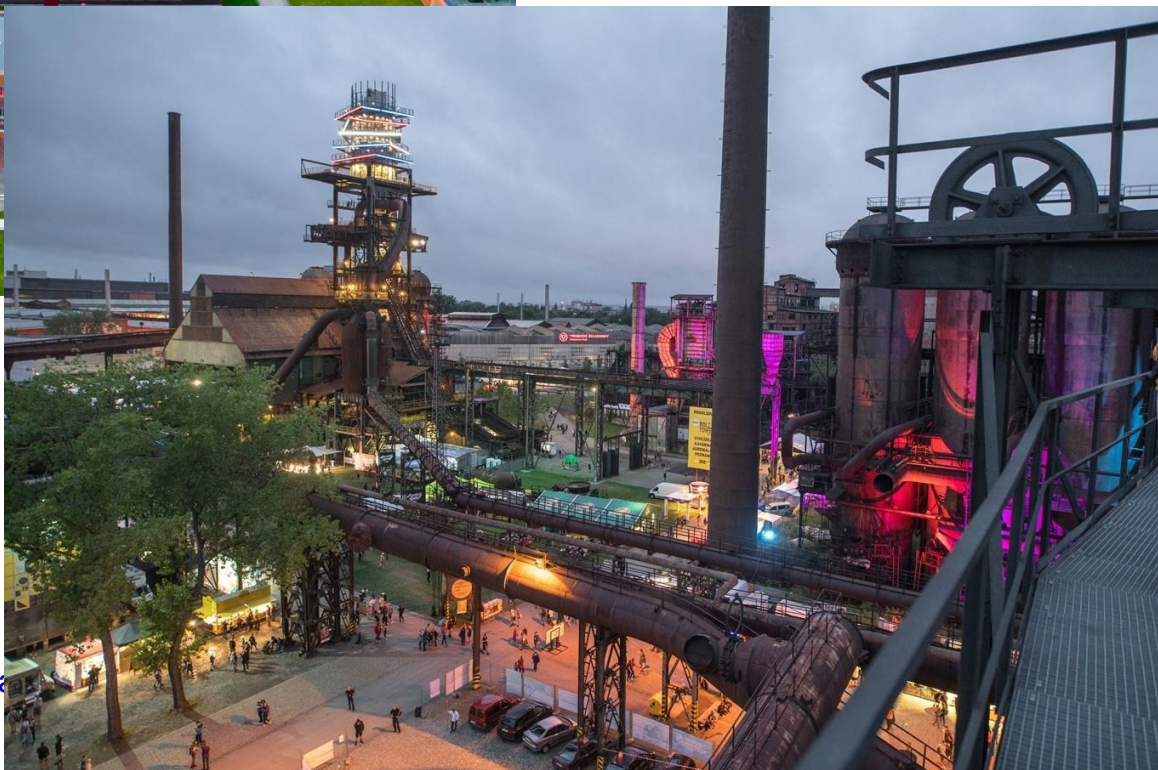

Regiony dle vývojového stupně produkce

- A) „stará“ (tradiční) průmyslová jádra
 - západní a střední Evropa, severovýchodní Amerika, Rusko a Ukrajina, východní Asie
 - regiony, které disponovaly zdroji uhlí či železné rudy
 - dobře dopravně dostupné
 - poloha v blízkosti velkých měst (velkých místních trhů a zdrojů pracovní síly)
 - některé regiony prošly úpadkem technologicky zastaralých typů výrob
 - některé i re-industrializací, tj. modernizací a zefektivněním výroby
 - „příběhy“ Porúří (Ruhrgebiet) a Ostravska

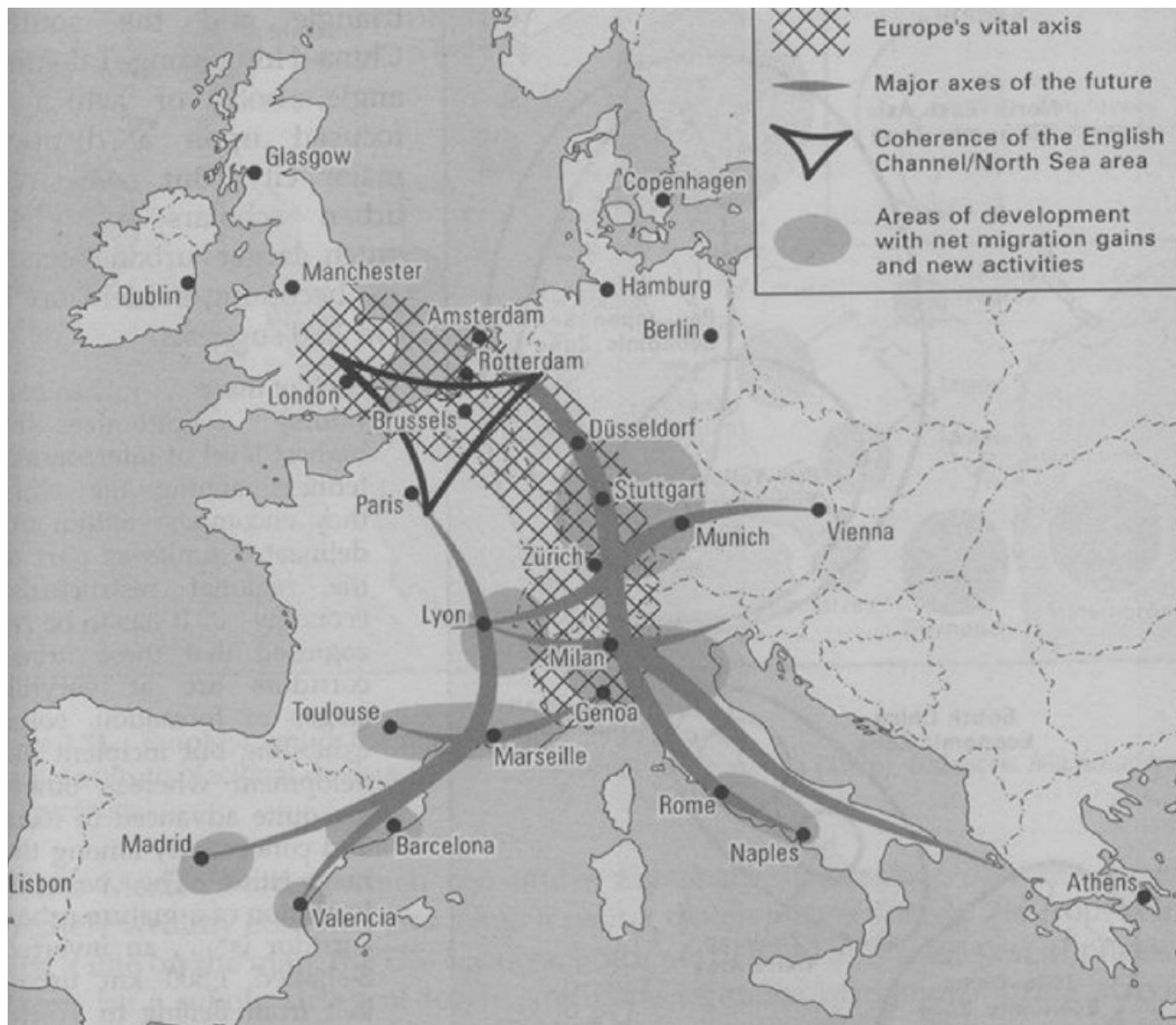

Regiony dle vývojového stupně produkce

- B) regiony „nové ekonomiky“

- založené na technologicky pokročilých ekonomických odvětvích
- nesouvisí s rutinní produkcí
- vysoce kvalifikovaná a informačně náročná, často vysoce abstraktní práce
- výzkum, vývoj, nové technologie
- příklady: Silicon Valley v USA, Bádensko-Württembersko či okolí Mnichova v Německu

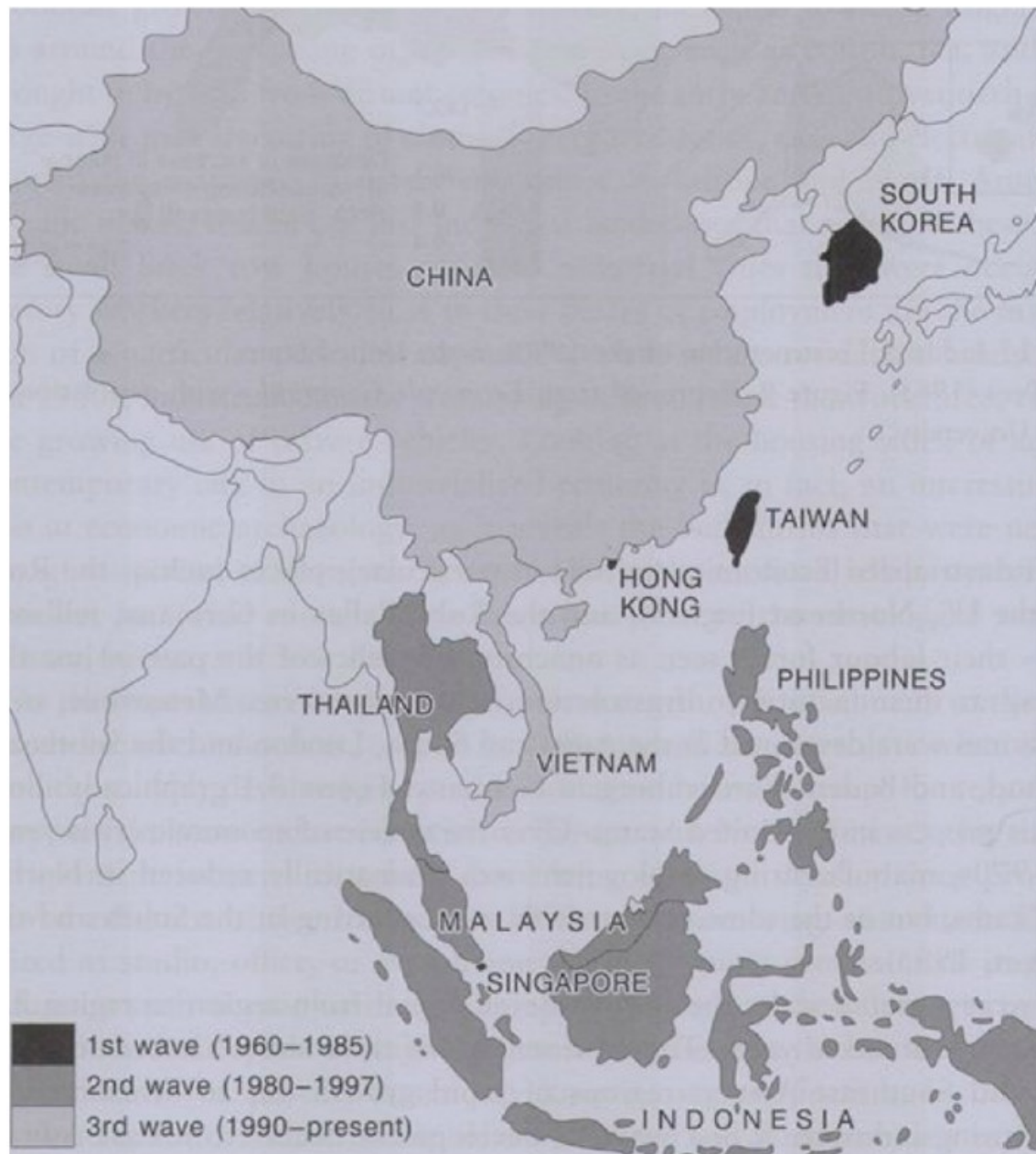

Regiony dle vývojového stupně produkce

- C) nově industrializované státy

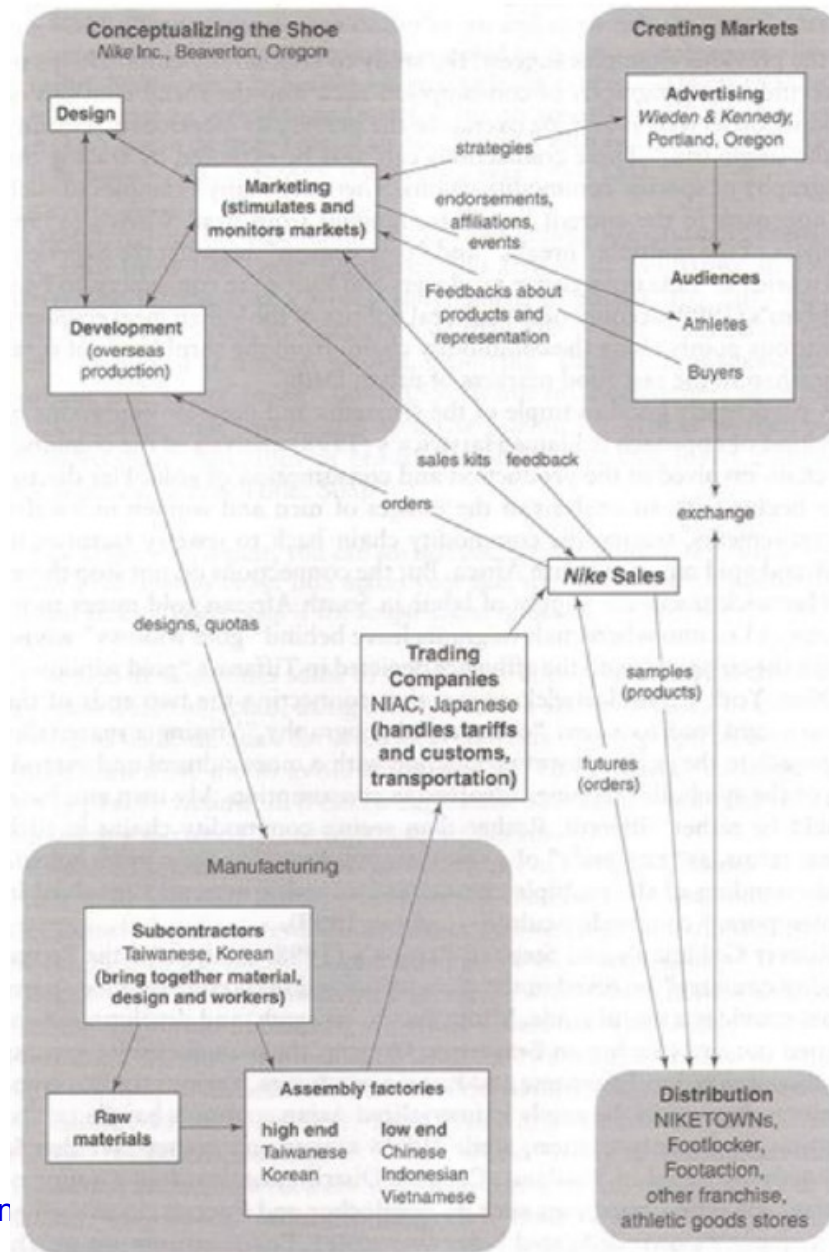
- industrializace proběhla relativně nedávno a často za masivní státní podpory
- přesouvána do nich rutinní průmyslová výroba z tradičních průmyslových jader
- vlivem masivního exportu zažívají strmý ekonomický růst
- příklady: několik vln „asijských tygrů“ (Jižní Korea, Taiwan, Filipíny), Mexiko, Brazílie, ...

NIDL

- NIDL = new international division of labour
 - nová mezinárodní dělba práce, též globální dělba práce
 - prostorový přesun průmyslu z vyspělých zemí do rozvojových zemí
 - umožnil obrovský rozvoj telekomunikačních a dopravních technologií
 - vysoce konkurenční prostředí, malé regulace ze strany národního státu
 - vztah mezi úrovní podnikové hierarchie a její prostorovou lokalizací
 - rutinní produkce velmi mobilní, citlivě reaguje na cenu práce
- vs.
- řídicí a vývojové aktivity jsou geograficky ukotveny přítomností kvalifikované pracovní síly

Commodity chains

Metropolitní regiony

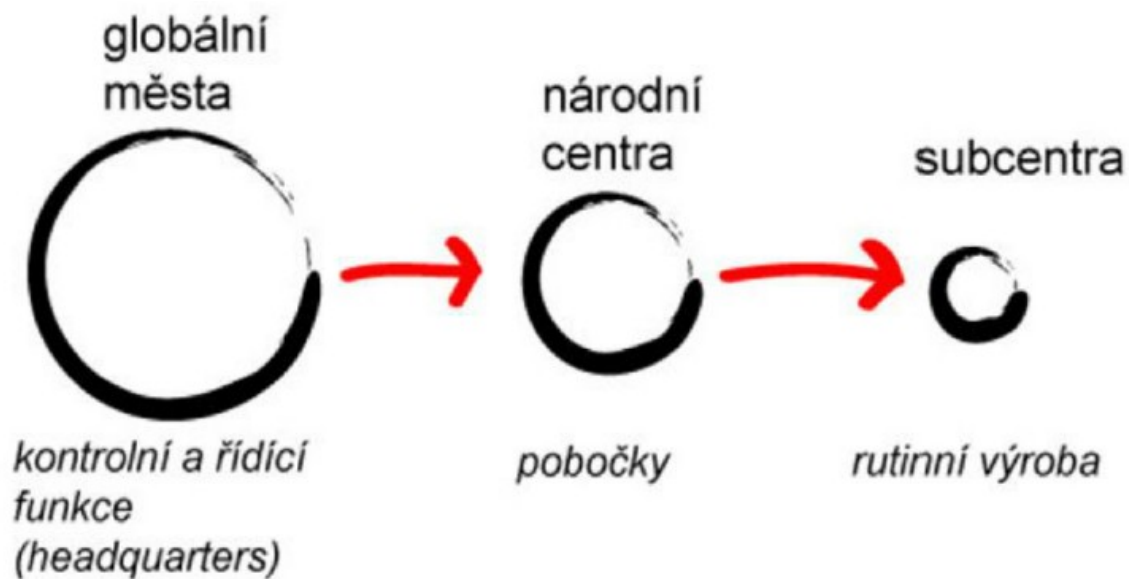
■ metropole

- silná koncentrace ekonomických aktivit
- využití aglomeračních úspor (velký pracovní trh, velké množství spotřebitelů, specializovaná infrastruktura a občanská vybavenost, kvalitní dopravní infrastruktura)
- produkce s vysokou přidanou hodnotou, zejména v raných fázích vývoje výrobků
- kontakt s ústředími velkých podniků a ostatními službami
- velký a flexibilní rezervoár pracovní síly

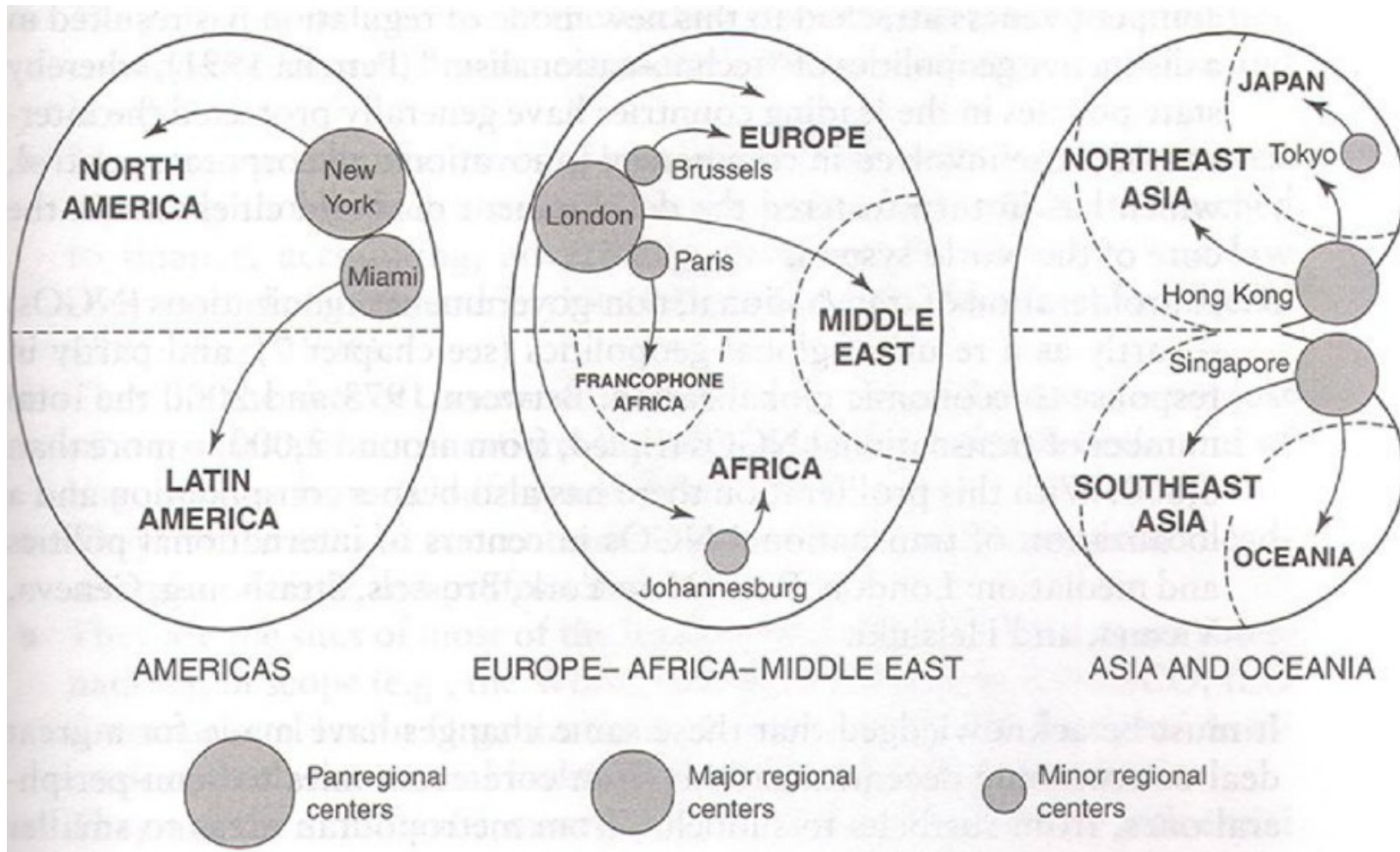
■ metropolitní decentralizace

- ústup průmyslových aktivit z centrálních měst do příměstských oblastí
- týká se většinou průmyslových činností a pouze vnitřních měst
- někdy s sebou nese vznik brownfields

World cities

World cities

Děkuji za pozornost !

Dotazy ?

- RNDr. Ondřej Šerý, Ph.D.

Geografický ústav

Přírodovědecká fakulta

Masarykova univerzita

Kotlářská 2, 611 37 Brno

e-mail: ondrej.sery@mail.muni.cz